

Kattens stationärvårdsmiljö

The hospital environment of the cat

Maria Mellblom Larsson

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Djursjukvårdarprogrammet

Skara 2009

Studentarbete 226

*Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Animal Environment and Health
Veterinary Nursing Education*

Student report 226

ISSN 1652-280X

Kattens stationärvårdsmiljö

The hospital environment of the cat

Maria Mellblom Larsson

Självständigt arbete, 10 hp, Djursjukvårdarprogrammet

Handledare: Maria Tivemo Efring

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
MATERIAL OCH METOD	4
KATTENS SINNEN	5
Syn.....	5
Hörsel.....	5
Lukt.....	6
Smak.....	6
Känsl.....	6
KATTENS BETEENDE	8
Naturligt beteende.....	8
Utveckling av beteenden.....	8
Social struktur och revir.....	8
Kommunikation.....	9
Dygnsritm.....	10
Födo- och vätskeintag.....	10
Hygien.....	10
Betydelsen av att utöva naturligt beteende.....	11
Naturliga beteenden med potentiellt negativa bieffekter.....	11
STATIONÄRVÅRDSAVDELNINGEN	13
Rutiner.....	13
Svensk lag.....	13
Utformning av lokaler och burar.....	14
Utrustning.....	15
FÖREKOMMANDE PROBLEM OCH MÖJLIGA LÖSNINGAR	17
Den sjuka kattens beteende.....	17
Stress, rädsla och aggressivitet.....	17
Födo- och vätskeintag.....	20
Urinerings och defekation.....	23
Smärta.....	24
Stereotyper och tvångsmässiga beteenden.....	24
DISKUSSION	26
SAMMANFATTNING	2
8	
SUMMARY	28
REFERENSLISTA	29
BILAGA 1	31

INLEDNING

Katter och människor har levt sida vid sida ända sedan antiken. Katten har varit föremål för dyrkan, men den har även associerats med mörka krafter. Dessa varierande attityder beror möjligen på auran av mystik som många människor upplever att katten omges av. Har vi förknippat katten med övernaturliga ting, inte för att vi *vet* att den besitter några sådana egenskaper, utan på grund av att vi *inte vet* vad som egentligen utmärker katten och dess inre väsen?

I Sverige finns det idag cirka 1,3 miljoner katter (20) som hålls både för sällskap och nytta. En del lever som stallkatter, fria att gå vart de vill och ofta med begränsad social samvaro med människan. Andra tillbringar hela livet inom den skyddande ram som utgörs av en lägenhets fyra väggar, och lika lite som de någonsin fångar sin föda, lika mycket älskar de att sova i sin ägares säng.

Med så skiftande livsvillkor blir varje kattindivid unik. De är mer eller mindre lätthanterliga och reagerar olika starkt på ovana situationer som till exempel en sjukhusvistelse. Rörelsebehovet skiftar, liksom vilken föda katten föredrar, hur den vill ha sitt vatten serverat och hur benägen den är att använda kattlådan. Oavsett hur skiftande preferenser olika katter har, måste målet för djursjukvårdaren på stationärvårdsavdelningen vara att tillfredsställa varje enskilt behov i så stor utsträckning som möjligt. På så vis blir vistelsen på vårdavdelningen mindre dramatisk för katten, vilket även underlättar för dem som hanterar den vid undersökning, behandling och under den dagliga omvårdnaden.

För att kunna ge varje katt så god omvårdnad som möjligt krävs det kunskap. Vad är naturligt beteende för katten? Vad händer om katten inte har möjlighet att få utlopp för detta? Om vi kommer fram till att det främjar katten att kunna bete sig så som det är naturligt för den så behöver vi veta vad för slags lokaler, utrustning och annat som tillåter och uppmuntrar beteendet. Ovanstående funderingar är några av de frågeställningar och tankar som legat till grund för detta examensarbete.

MATERIAL OCH METOD

Material- och metodmässigt kan rapporten delas upp i två delar. Rapportens första del behandlar kattens sinnen och naturliga beteenden. Dessa avsnitt är enbart baserade på litteraturstudier och då de inte utgör rapportens huvudsyfte är de skrivna på ett kort och översiktligt sätt. Syftet med denna del är att förse läsaren med en grund inför de fakta som presenteras i rapportens andra del, vilken behandlar stationärvårdsavdelningen och de problem som kan sättas i samband med vård av inneslagna katter.

Inför arbetet med rapporten genomfördes intervjuer med en veterinär och två djursjukvårdare som har ett specialintresse för stationärvårdspatienter och då inte minst katter. De tre intervjupersonerna fick ett antal förutbestämda och gemensamma frågor. Beroende på svaren uppkom sedan olika följdfrågor. I de kapitel som behandlar stationärvårdsavdelningen och den vård som bedrivs där presenteras fakta ur litteratur tillsammans med delar av intervju svaren.

En del av rapportens referenslitteratur är tryckt tidigare än 1990-tal, men då de refereras till i flera av de nyare böckerna har jag dragit slutsatsen att innehållet är relevant och fortfarande anses korrekt.

KATTENS SINNEN

För att kunna tillägna sig förståelse för kattens reaktioner på olika stimuli – så som ljud, plötsliga rörelser eller ett visst kroppsspråk – krävs en grundläggande kunskap om vilka sinnen djuret använder sig av och hur stimuli tolkas och prioriteras. Med denna kunskap kan sedan hanteringen av, och miljön omkring, den hospitaliserade katten anpassas på ett sådant sätt att tillfrisknande gynnas och stress förebyggs.

Syn

Kattens syn är framförallt anpassad för att möta de behov som följer med livet som nattaktiv jägare. I relation till kroppen så är ögonen stora vilket man tror bidrar till kattens goda syn (14). Tack vare ögonens placering i skallen är det binokulära fältet brett vilket är en absolut nödvändighet för ett rovdjur som måste kunna bedöma djup och avstånd för att jakten ska bli framgångsrik (9). Priset för denna förmåga är ett relativt stort blint område rakt bakåt (3).

I ögat finns två sorters synceller – tappar och stavar. Tapparna ger mörkerseende i gråskala och är i kattögat den klart dominerande celltypen. Ögats tillvänjning till mörker sker gradvis och det tar cirka en timme innan tapparna är i full funktion. Katten har då ett mörkerseende som är ungefär sex gånger bättre än människans (21).

Stavarna ger skärpa och färgseende. Antalet stavar är relativt lågt vilket gör att katten har en sämre förmåga att uppfatta färger och detaljer. Detta ger även en viss närsynthet och katten fokuserar bäst på föremål som befinner sig på 2-6 meters avstånd. Data angående kattens färgseende är motsägelsefullt men gemensamt för de studier som gjorts är att man dragit slutsatsen att färger har en mycket liten betydelse för katten. Det antas att en jägare som är anpassad för att fånga små bytesdjur i halvmörker till mörker är mer beroende av att kunna upptäcka små rörelser och ha ett gott mörkerseende än av att kunna urskilja olika färgnyanser (9).

Hörsel

Katten nyttjar sin hörsel bland annat för att lokalisera bytesdjur (9). Öronen sitter på huvudets sidor vilket gör att ljud når det ena örat någon bråkdel sekund tidigare än det andra. Därmed registreras en liten skillnad i det mottagna lätets sammansättning och styrka och ljudets källa kan på så vis lokaliseras (3).

Kattens ytteröra är konformat och kan tack vare ett tjugotal muskler roteras 180 grader (3). Via ytterörat når de mottagna ljudvågorna öronsnäckan som innehåller mer än 40 000 nervfibrer, vilket är cirka 10 000 fler än i människoörat (5). I jämförelse med människan kan katten uppfatta ljud med mycket hög frekvens. Människans gräns går vid cirka 20 000 Hz, medan katten hör läten med så hög frekvens som 60 000 – 80 000 Hz. Förmågan att uppfatta högfrekventa ljud hör hos många däggdjur samman med en förmåga att kommunicera med liknande ljud, men man tror inte att katten kan producera denna typ av läten. Uppfattningsförmågan används istället för att hitta och fånga smådjur som använder läten med hög frekvens då de kommunicerar med varandra (9).

Lukt

Det område i hjärnan som hanterar doftförmåelser, luktcentrat, är både större och mer aktivt hos katten än hos människan (1). Luktslemhinnan i kattens näshåla är 20 cm², att jämföra med människans som är 2-4 cm² (9). Uppgiften om antalet luktceller varierar mellan olika källor – från 65 miljoner till 200 miljoner, vilket kan jämföras med människans som är cirka 5-20 miljoner (3) (9).

I princip varken spårar eller identifierar katten sitt bytesdjur med hjälp av dess lukt (3). Luktsinnet används istället framförallt för kommunikation, då det möjliggör identifikation av de olika doftmarkeringar som katter använder sig av (5).

Liksom många andra däggdjur som förlitar sig mycket på sitt luktsinne i sociala sammanhang så har även katten ett sekundärt luktorgan – det vomeronasala organet, eller Jacobsons organ. Organet återfinns i gomtaket och står i förbindelse med både mun- och näshålan genom en kanal som öppnar sig strax bakom de övre incisiverna. De doft-sensationer som katten uppfattar tack vare Jacobsons organ leds vidare till amygdala, vilket är den del av hjärnan som förknippas med sexuella, sociala och födorelaterade beteenden. Katten inhalerar dofter via kanalen i gommen, till Jacobsons organ, genom att flema. Detta karakteristiska beteende innebär att katten sniffar och eventuellt smakar på källan till doften. Den håller sedan munnen halvöppen samtidigt som den höjer huvudet, drar tillbaka överläppen och rynkar nosen. Både han- och honkatter flemar, men det förekommer framförallt hos intakta hankatter (9).

Smak

Smaksinnet består av de specialiserade papiller som vanligtvis kallas smaklökar. Dessa återfinns i störst koncentration på tungan, läpparna samt i gomtaket. Katten kan urskilja söta, beska och syrlighet men dess förmåga att uppfatta söta är begränsad. Detta förklaras av att dess naturliga diet av kött innehåller mycket fett och proteiner men i princip inga enkla sockerarter (9).

Känsel

Känselsinnet reagerar för en rad stimuli och består av ett antal olika sorters receptorer. Mekanoreceptorer är känsliga för beröring och tryck, termoreceptorer registrerar faktisk temperatur och temperaturförändringar medan nociceptorer reagerar för betydande mekanisk eller termal stimuli. I trampdynornas djupare hudlager finns receptorer som reagerar för vibrationer men inte för jämnt tryck. Denna färdighet hjälper katten att lokalisera bytesdjur som rör sig under marken. Förutom den rikliga nervvävnaden i trampdynorna återfinns ett stort antal känselreceptorer i mjukvävnaden runt klofalsen vilket förklarar varför många katter ogillar beröring av tassarna (6).

Känsligheten hos mekanoreceptorerna och nociceptorererna är ungefär lika hos katter och människor (6). Förutom nosen, trampdynorna och andra områden med gles behåring så är kattens känslighet för beröring och smärta störst på ryggen och på insidan av bakbenen (3). Jämfört med människan har katten ett mycket brett temperaturspann inom vilket den är bekväm. Katten inte bara tolererar utan till och med söker sig till temperaturer som är mycket högre än vad vi människor uppfattar som behagliga (9).

Kattens känselhår, vibrisserna, fungerar som ett viktigt komplement till synen (3). Vibrisserna på överläppen är de vi i dagligt tal kallar morrhår. När katten går hålls dessa riktade framåt och åt sidorna för att söka av ett så stort område som möjligt (5).

Vibrisserna behöver inte komma i kontakt med ett föremål utan ger utslag för minsta variation i luftens rörelse (3). Stimuli av de vibrisser som sitter ovanför ögonen triggas blinkreflexen och de utgör därmed ett viktigt skydd för kattens syn (9). Vibrisserna på kinderna fungerar dels som känselorgan, men har också en viktig kommunikativ funktion då de avger ämnen som fungerar som doftmarkeringar (6).

KATTENS BETEENDE

Naturligt beteende

Kattens naturliga beteende är ett outtömligt ämne som kan delas upp i en rad områden. På stationärvårdsavdelningen berövas katten möjligheten att utföra flera av dessa beteenden, till exempel sexuella och jaktbetingade sådana. Många av dessa beteenden är, på grund av patientens sjukdom eller skada, inte ens önskvärda och därmed är det av ännu större vikt att känna till och uppmuntra de beteenden som kvarstår.

Utveckling av beteenden

En arts fysiska och mentala egenskaper beror på det vi kallar för det naturliga urvalet. Detta innebär att vissa djur i en grupp eller art uppvisar egenskaper som skiljer dem från de andra individerna i gruppen eller arten. Om dessa egenskaper gynnar djuret som individ så leder det till en ökad överlevnad, vilket i sin tur innebär fler parningstillfällen och en spridning av djurets arvsanlag. Detta leder i förlängningen till en positiv utveckling för arten (2).

En individs beteenden, egenskaper och personlighet beror på en kombination av arvsanlag, socialisering, inläring, hälsostatus och miljöfaktorer. Kattens personlighet formas i stor utsträckning av de erfarenheter den gör under den sensitiva period som infaller under de första 2-7 veckorna i livet. Kattungar som vistas i en enförmig miljö lär sig inte att undersöka saker, övervinna sin rädsla och tackla svårigheter. Efter den sensitiva perioden ersätts kattungens nyfikenhet gradvis med rädsla. Katter som inte fått chansen att bekanta sig med främmande människor, dofter och synintryck under de första levnadsveckorna blir som äldre ofta mer eller mindre oförmögna att hantera nya företeelser. Detta kan ta sig uttryck i oro, stress och aggressivitet (1).

Studier har visat att man kan dela upp kattpopulationen i tre grupper, där de två största är gruppen med sociala och säkra katter samt gruppen med försiktiga och mer misstänksamma individer. Den tredje gruppen består av katter med en mer offensivt aggressiv personlighet (1). För att inte belasta den sjuka eller skadade katten med ytterligare stress är det viktigt att kunna skilja de olika personligheterna åt samt besitta kunskap om hur de bäst hanteras.

Social struktur och revir

Katten är ett ensamlevande djur, men att betrakta den som osocial är inte bara förenklat utan i många fall även felaktigt (13). Katten har inte något behov av att ingå i en flock för sin överlevnads skull, men i takt med att katten domesticerats och fler människor håller katter som husdjur har de anpassat sitt sociala liv (12). Kattsamhället saknar de invecklade sociala strukturer som ses hos uttalade flockdjur. Resurser fördelas snarare beroende på vilken katt som befinner sig där det eftertraktade finns än genom sociala hierarkier – den som kommer till matskålen först äter först och så länge han eller hon önskar (8).

Katter är territoriella djur som delar upp sitt revir enligt ett visst mönster. Den centrala delen av reviret är det område som katten utgår ifrån och som försvaras mot inkräktare. De mer perifera delarna kan ingå i flera olika katters revir och inkluderar bland annat jaktmarker (2). Katter som lever inom samma område kan ingå i samma grupp, vilket innebär att de delar både den centrala delen av reviret och de mer perifera. Det vanligaste är dock att de delar upp även begränsade områden, som till exempel en lägenhet, så att varje katt har ett område som mer uttalat tillhör den katten (13).

Kommunikation

Katter kommunicerar med hjälp av sitt kroppsspråk, doftmarkeringar samt vokala och taktila signaler (13). En stor del av kattens kommunikation syftar till att undvika andra katter, och därmed konflikter. Dess repertoar av doftmarkeringar samt defensivt aggressiva och undvikande signaler är därför stor, medan de i princip helt saknar dämpande och undergivna signaler (1).

En lugn katt har relaxerade muskler och håller svansen sänkt men höjer den till vertikalt läge då den närmar sig en bekant och omtyckt katt eller människa (2) (11). Katter upplever direkt ögonkontakt som ett hot och ser därför gärna förbi varandra (13).

En katt som spottar, fräser och håller öronen platt mot huvudet är upprörd. Om katten trycker sin kropp platt mot marken och pupillerna är vidgade så är den huvudsakliga känslan rädsla. En katt som är mer aggressiv än rädd står på raka stela ben och har sammandragna pupiller. En katts kroppsspråk kan alltså vara mycket tydligt men ändå visa vilka invärtes konflikter katten upplever. Känslor som motiverar flykt och aggression existerar i hög grad samtidigt och mellan de utpräglade signaler som visar flykt- respektive stridslust finns en rad mellanformer. Om katten bestämmer sig för att avancera och försvara sig eller fly beror framförallt på hur situationen utvecklas – det vill säga om det upplevda hotet avlägsnar sig och därmed försvagas, eller närmar sig och förstärks. Det finns alltså ett kritiskt avstånd då katten bestämmer sig för om den ska fly, försöka skrämja bort fienden eller anfälla (4).

Doftmarkeringar har en mycket stor roll i kattens kommunikation. Dessa markeringar utgör meddelanden som en mottagare kan uppfatta även om han eller hon passerar långt efter att den markerande katten försvunnit från platsen (12). Så är till exempel fallet med klös- och urinmarkeringar. Klösmarkeringar består både av den doft som utsöndras från körtlar mellan kattens trampdynor samt av den tydliga visuella signal som klösandet ger upphov till (2). Dofter används även i en mer direkt kommunikation katter emellan. Detta ses då de stryker sig emot varandra och på så vis lämnar sekret från doftkörtlar i ansiktet och vid svansroten på den andra katten. Denna blandning av sekret från olika katters körtlar ger en doft som är gemensam för den grupp de tillhör. Katterna använder sig av likadana doftmarkeringar då de stryker sig mot föremål inom reviret, vilket är en territoriell signal som meddelar att reviret är upptaget av en viss katt eller en grupp av katter (13).

Katter använder sig av vokal kommunikation i större utsträckning än många andra rovdjur, vilket bland annat beror på att de är delvis nattaktiva och därför inte alltid kan förlita sig på visuella signaler (11). Domesticerade katter använder sig av en rad läten som hos vilda förfäder och släktingar bara förekommer hos unga individer. Man tror att denna juvenila kommunikation kvarstår hos våra tamkatter även i vuxen ålder eftersom det är ett av de mer effektiva sätten att kommunicera med oss människor. En katt som blir smekt och spinner visar en hög motivation för, och förnöjsamhet med, social och fysisk kontakt. Spinnandet kan även användas av skadade eller sjuka katter men signalerar i detta sammanhang att katten upplever obehag och är oförmögen att tillfredsställa sina behov (13).

Våra domesticerade katter kommunicerar med taktila signaler då de ligger tillsammans samt stryker sig mot och tvättar varandra (11). Dessa beteenden bekräftar och stärker katternas sociala band och bevarar den doft som är gemensam för gruppen (13).

Dygnsrytm

Vuxna katter ägnar ungefär halva dygnet åt sömn och lättare slummer. De vilar dock inte under en sammanhängande period och är vakna resten av tiden, utan skiftar mellan sömn, vila och aktivitet i cykler som pågår under hela dygnet (4).

Trots att man tidigare menat det motsatta så är katter framförallt dagaktiva och bara delvis aktiva på natten. Mer än halva den aktiva tiden infaller under dygnets ljusa timmar och mer än tre fjärdedelar av sömnen sker under de mörka timmarna (4).

Födo- och vätskeintag

En levande varelses födointag styrs av aptiten, vilket kan förklaras som driften att inta kalorier. Kattens känsla av hunger eller mättnad styrs av hypothalamus, kroppens energinivåer, leverns metabolism och ett komplicerat samspel mellan olika hormoner. Driften att äta påverkas också av externa stimuli, så som den eventuella närvaron av föda och i sådana fall den aktuella födans doft, utseende och temperatur. Om katten har tidigare erfarenheter av maten påverkar även detta dess benägenhet att äta (1).

Katten är en jägare som livnär sig på små byten som möss och fåglar. Att jaga och fånga byten är en nedärvd drift, medan beteendet att döda och äta bytet till stor del är inlärt. Den nedärvda driften är så stark att katten jagar oavsett om den är hungrig eller inte och man kan därför inte dämpa en katts jaktbeteende genom att öka dess fodergiva (1).

Katter med fri tillgång till mat äter 10-15 små måltider per dygn. Detta motsvarar ungefär en feral, jagande katts dagliga kaloriintag och är alltså det naturliga för katten. De flesta katter intar jämnstora måltider som fördelas över hela dygnet (12).

Kattens naturliga föda är kött, vilket den föredrar även om den ställs inför möjligheten att äta något annat. Studier har visat att katter väljer lammkött, nötkött, hästkött, griskött, kyckling och fisk, i den ordningen (4). Söt, kryddstark och rökt mat ogillas däremot av de flesta katter. Dietpreferenserna skiljer sig dock mycket mellan olika individer och det är inte ovanligt att katter gärna äter sådant som inte ingår i dess naturliga diet. Förutom smak, lukt och temperatur spelar matens konsistens en stor roll och många katter utvecklar en förkärlek för antingen torr eller blöt mat (1).

Katten har utvecklats från ökendjur och har därför en mycket god förmåga att koncentrera sin urin. En del av den konserverade blötmat många av våra domesticerade katter äter har ett vatteninnehåll på mer än 70% och dessa katter kan låta det gå veckor och månader mellan de tillfällen de intar rent vatten. För de katter som enbart äter torrfoder är situationen givetvis en annan (1).

Hygien

Omfattande putsning är ett typiskt kattbeteende som kan uppta hälften av den friska kattens vakna tid. Beteendet håller pälsen och huden i god kondition då smuts, parasiter, lösa hårstrån och mjäll avlägsnas (4).

Förutom den hygieniska aspekten så har putsbeteendet även en betydande lugnande inverkan på katten och det är vanligt att katter som blivit rädda eller överraskade tvättar sig. Denna lugnande effekt kan leda till att stressade, nervösa eller uttråkade katter blir så fixerade vid tvättproceduren att de åsamkar sig själva kala fläckar i pälsen och sår i huden. Det motsatta, att putsbeteendet helt upphör, kan ses hos av sjukdom försvagade katter och då särskilt om de befinner sig i en miljö där de inte känner sig säkra. Både tvångsmässigt och uteblivet tvättbeteende indikerar mental, och i vissa fall fysisk, ohälsa (4).

Betydelsen av att utöva naturligt beteende

Om ett djur berövas möjligheten att ge uttryck för ett naturligt beteende, så kommer motivationen att utföra det specifika beteendet att växa. När drivkraften blivit tillräckligt stor så krävs bara ett mycket svagt stimuli för att beteendet ska utlösas. Så är exempelvis fallet med katter som aldrig får en chans att jaga och fånga bytesdjur. Till slut kan det räcka med ett par förbipasserande människofötter för att jaktbeteendet ska utlösas. Det är dock inte alltid katten visar så tydligt vad det är för beteende den har ett behov av att utföra – brist på stimulans kan leda till omotiverade grävrörelser, ett mycket aggressivt lekbeteende, ett överdrivet eller uteblivet putsbeteende eller stereotypa rörelser (4).

Naturliga beteenden med potentiellt negativa bieffekter

Stress innebär en förändring, som ställer krav på fysiologisk och mental anpassning till situationen och som kan orsakas av både externa och interna faktorer vilka djuret upplever som ett hot. Stress sätter igång en rad inre anpassningsmekanismer som syftar till att rusta katten för den utmaning den står inför. Resultatet blir bland annat ett ökat och omriktat blodflöde, en förändring i blodets hormonnivåer samt en omdistribution av de celler som ingår i immunförsvaret (1) (11).

Kroppens stress-svar är framförallt anpassat för att hantera akuta situationer som resulterar i ett kortvarigt tillstånd av stress. Detta kan innebära en skada eller sjukdom som kroppen, tack vare immunförsvaret och med hjälp av till exempel vila, har möjlighet att hantera. Är hotet externt så svarar kroppen med den så kallade fight-or-flight-mekanismen, vilken förbereder kroppen för en hastig reträtt eller ett mer aggressivt försvar (11). Kan försvarsbeteendet utföras på ett framgångsrikt sätt så avlägsnas hotet och stressnivån sjunker. Därefter återgår både de inre organens aktivitet och kattens beteende till det normala (1). Om den stressframkallande faktorn kvarstår, så bibehålls även de fysiologiska och mentala förändringar som sker som ett svar på situationen. På lång sikt kan detta få mycket negativa konsekvenser. Kronisk stress kan bland annat ge höjt blodtryck, infertilitet, kräkningar, diarré, håravfall och feber. Omdistributionen av immunförsvarsceller från blodcirkulationen till mer perifera organ som huden och urinblåsans vägg ger en ökad förekomst av autoimmuna reaktioner och en minskad motståndskraft mot blodburna infektionsämnen. Långvarig stress ger även upphov till beteendeförändringar som till exempel ökad eller minskad aptit, oro och rädsla samt rastlöshet eller apati. Många katter slutar att använda kattlådan och vissa uppvisar ett överdrivet eller helt uteblivet putsbeteende (11).

Förutom stress är även förekomsten av aggressivitet och rädsla fullt naturligt. Det är svårt att definiera aggressivitet, men det kan förklaras som en attack eller ett hot om attack. Jakt, lek och territoriellt försvar kan då alla ses som olika former av aggressivitet, men är funktionellt vitt skilda beteenden (11).

I naturen får djur som använder sin aggressivitet på ett effektivt sätt tillgång till eftertraktade resurser som gömställen, jaktmarker och parningstillfällen. De aggressiva beteenden som ses hos katten har utvecklats för att passa den ensamma jägaren och består således av en mycket stor repertoar av signaler som syftar till att skrämma fienden på flykt, så att risken för en fysisk konflikt minimeras. Ett regelrätt slagsmål innebär en mycket stor risk för den enskilda katten, då det kan leda till att han eller hon skadas på ett sådant sätt att han eller hon blir oförmögen att till exempel jaga. Eftersom katten inte har någon flock att förlita sig på innebär en sådan situation en uppenbar risk för kattens överlevnad. Katten kompletterar sitt rika kroppsspråk med en stor mängd läten som ytterligare förstärker de hot som framförs (11).

Precis som aggressivitet är rädsla en mycket viktig överlevnadsmekanism. Förekomsten av rädsla och försiktighet får katten att undvika situationer och aktiviteter

som kan vara skadliga. Om ett stimuli framkallar rädsla beror bland annat på om djuret har tidigare erfarenhet av stimulit eller ej. En ny situation framkallar troligen rädsla som grundas enbart på att katten inte är bekant med situationen sedan tidigare. Ett stimuli som katten utsatts för tidigare och som då lett till skada, sjukdom eller någon annan negativ konsekvens framkallar lättare rädsla, än ett stimuli som djuret är bekant med och inte sammankopplar med några negativa erfarenheter (11).

STATIONÄRVÅRDSAVDELNINGEN

På stationärvårdsavdelningen vistas framförallt skadade och/eller sjuka katter, även om en del djursjukhus emellanåt upplåter plats åt omplaceringskatter. Av denna anledning

behöver stallmiljön inte bara vara anpassad till katten som art och det individuella djuret, utan även till den bakomliggande orsaken till kattens vistelse på avdelningen.

Rutiner

Då en katt skrivs in på stationärvårdsavdelningen är det viktigt att berörd personal genast gör sitt yttersta för att anpassa hanteringen av, och miljön kring, patienten efter dess individuella behov. För kattens mentala hälsa är det viktigt att situationen den befinner sig i är så förutsägbar som möjligt. Därför ska omvårdnaden av katten i den mån det är möjligt utformas på ett sådant sätt att den liknar det liv katten normalt lever. Detta innebär att varje kattägare bör fylla i något slags formulär där det uppges vad, och vid vilka tider, katten är van vid att äta, vilka mat- och vattensålar den har hemma, vilken typ av kattlåda och kattsand den är van vid, vad den tycker om att bli hanterad samt annat som kan vara till hjälp då en individuell omvårdnadsplan utformas (18). Ibland kan det vara svårt för kattägaren att veta vilka upplysningar som är av vikt och som djursjukvårdare måste man ta sig tid att ställa en rad frågor för att kunna ge den enskilda patienten en så god omvårdnad som möjligt. Det är till exempel inte säkert att ägaren till en ovanligt renlig och kanske lite petig katt berättar att katten har tillgång till flera kattlådor hemma och att den inte använder samma låda igen förrän den städats ur. För att inte utsätta katten för onödigt obehag är det dock av stor betydelse att känna till detta (10).

Katter är mycket starkt bundna till sitt revir varför förflyttningen hemifrån till djursjukhusets stationärvårdsavdelning innebär en stor påfrestning (2). Hur stark stress det ger upphov till hos den enskilda patienten beror bland annat på hur katten vuxit upp. Katter som under sin första tid i livet vistats i en stimulerande och föränderlig miljö visar generellt mindre oro och rädsla då de flyttas till en ny miljö som vuxna (1).

Alla domesticerade djur har en stor motivation att undersöka okända omgivningar. Detta beteende är en överlevnadsmekanism som ger djuret möjlighet att anpassa sig till nya miljöer och de situationer som kan uppkomma däri. För att reducera kattens rädsla måste den få en chans att bekanta sig med sin omgivning innan undersökning eller behandling påbörjas (7).

För att minska kattens stresspåslag ytterligare är det viktigt att skapa en rutin så fort som möjligt, så att katten vet att den kan räkna med att få mat och lämnas ifred för att vila vid ungefär samma tider varje dag (1).

Kattens starka revirkänsla gör att den, om omständigheterna är de rätta, snabbt börjar betrakta sin bur som en säker plats. När en katt anländer till stationärvårdsavdelningen bör den därför genast placeras i den bur som det är lämpligt att den befinner sig i under hela sjukhusvistelsen. Varje burbyte innebär extra stress för katten (14).

Svensk lag

Som vid all hantering, behandling och förvaring av djur gäller djurskyddslagen även på djursjukhus och –kliniker, men det finns ingen lagtext som detaljreglerar utformningen av stationärvårdsavdelningen. De regler som gäller annan burförvaring av djur undantar veterinärvårdsanrättningar eftersom det anses svårt, och i vissa fall direkt olämpligt, att följa dessa då man utformar en miljö som ska gagna sjuka och/eller skadade djur. Vid vissa sjukdomar och skador krävs stillhet för ett så snabbt och okomplicerat tillfrisknande som möjligt, varför det kan vara motiverat att hålla djur i burar som är mindre än vad som är tillåtet på exempelvis kattpensionat och hos uppfödare. Det åligger veterinärerna på varje djursjukhus och –klinik att säkerställa att djuren hålls på ett, för den individuella patienten, så optimalt sätt som möjligt (26).

Utformning av lokaler och burar

För att skapa en så lugn och därmed trygg miljö som möjligt bör katternas stallavdelning ligga åtskild från hundarnas (8). I de fall man av en eller annan anledning är nödgad att hålla hundar och katter tillsammans kan användandet av DAP, det vill säga syntetiskt framtagna hundferomoner, dämpa hundarnas aktivitetsnivå. I förlängningen har detta en positiv effekt på katterna som då inte hela tiden blir påmind om vad de har för burgrannar... (18) I separata kattstall använder man sig istället med fördel av väggadapters som avger den syntetiska formen av en av kattens feromoner, F3. Produktens kommersiella namn är Feliway® (8).

Det är viktigt att fundera igenom kattstallets placering i byggnaden. En katt som kommer ifrån något av poliklinikens undersökningsrum eller operationsavdelningen ska inte behöva transporteras genom väntrum, hundstallar eller andra områden där aktivitets- och ljudnivån är hög. Kattstallet får inte heller fungera som genomfart från en avdelning till en annan, då detta genast orsakar den stress som man inte vill belasta den hospitaliserade katten med (19).

De inneliggande katterna ska kunna övervakas på ett så diskret sätt som möjligt. Det är idealiskt om väggen som vetter mot burfronterna är av glas, så att man kan se alla patienter utan att behöva gå in i stallet (19). För att ytterligare underlätta övervakningen bör burarna placeras på en höjd om ca 100 cm från golvet och inte staplas i flera våningar. Detta ger även en bättre arbetsmiljö för personalen, som slipper krypa in i burarna, alternativt använda sig av stolar eller pallar, då de medicinerar eller lyfter ut patienterna (8) (19). Råder det sådan platsbrist att man måste placera burar ovanpå varandra ska den understa buren befinna sig åtminstone 30 cm över golvet. Katter känner sig säkrare om de befinner sig en bit ovanför marken. Patienter som placeras i burar i golvnivå får därmed ett högre stresspåslag, vilket påverkar deras läkning negativt och gör dem svårare att hantera. Då man placerar burarna i lokalen bör man även vinnlägga sig om att minimera den visuella kontakten katter emellan, då sådan kan framkalla stress med efterföljande aggressivitet och/eller rädsla (8).

Det finns en stor variation av burar, som skiljer sig i konstruktion och material. För att underlätta hantering och övervakning är det bra om buren är bred snarare än djup (18). Dagpatienter kan förvaras i mindre burar, men det måste finnas plats för en kattlåda, mat- och vattenskålar samt en sovplats med filter. Vid mer långvariga sjukhusvistelser bör buren vara minst 70 cm hög, 100 cm bred och 75 cm djup (19). De burmaterial som används är framförallt rostfritt stål och glasfiber men det förekommer även burar i kakel och sådana med en stomme i trä eller betong, som täcks med plastmatta (23) (24) (25). Det rostfria stålet är lätt att rengöra men gör stallmiljön mörk och högljudd. Det har inte heller några isolerande egenskaper utan drar snarare bort kroppsvärmen från katten. Burarna av glasfiber är ljusare, dämpar ljud bättre och har ofta en glatt yta som gör dem lika lätta att desinficera som de i rostfritt stål (19). De vanligaste burdörrarna är de med metallstänger, finmaskigt nät i stål eller hela dörrar i glas med ventilationshål (23) (24) (25). Det är viktigt att burdörrarna är utformade på ett sådant sätt att katten inte kan skada sig på eller öppna dem samt att de är lätta att rengöra och tillåter en god övervakning av patienten. Dörrar i stål kan förses med möbeltassar för att dämpa de ljud som annars stör katten varje gång buren stängs (19).

Det är mycket viktigt med god belysning på stallavdelningen. Förutom lampor, som ger ett sådant ljus att hantering, behandling och medicinering kan ske på ett korrekt och säkert sätt, bör lokalen vara försedd med fönster. Naturlig belysning ger djuret mental stimulans och en miljö som uppmuntrar dess naturliga beteende och dygnsrytm (2) (25).

Av denna anledning ska det under dygnets mörka timmar inte heller förekomma artificiellt ljus, och det bör dämpas under gryning och skymning. Att patienten utsätts för direkt solljus är inte önskvärt, och är någon bur placerad så att det finns risk för sådant måste djuret ges tillgång till skugga (2).

Djuren på stationärvårdsavdelningen är skadade, sjuka eller dagpatienter som återhämtar sig efter en kortare eller längre narkos. Den stress som miljöombytet orsakar, i kombination med läkning och metabolism av farmaka, gör att katterna har en hög ämnesomsättning och därmed ett stort energibehov. För att ge patienten så goda förutsättningar som möjligt är det viktigt att se till att dess energi inte går åt till sådan verksamhet som vi kan ta hand om åt katten, till exempel temperaturreglering. Kattstallet bör hålla en temperatur om cirka 18-24 °C (8) (18). Patienterna får självklart inte utsättas för drag (2).

Såvida stallavdelningen inte ligger i direkt anslutning till ett undersökningsrum bör det finnas ett avskilt område av lokalen dit katter kan tas för undersökningar och behandlingar. Detta område ska avskärmas på ett sådant sätt att aktiviteterna där inte stör de ineliggande patienterna (19). En katt som visat sig vara högljudd eller aggressiv då den hanteras bör undersökas och behandlas utanför stallavdelningen, då sådant beteende annars stressar, och riskerar att smitta av sig på, de andra patienterna (2) (19) (24).

Utrustning

Vilken utrustning som lämpar sig bäst till den enskilda katten avgörs av dess tillstånd. Oavsett sjukdom eller skada har dock alla katter ett behov av näring, vätska, hygien, vila och värme. Detta innebär att alla patienter – vars tillstånd inte gör det kontraindicerat – ska ha tillgång till mat, vatten, en kattlåda samt en sovplats som är isolerad med till exempel filtar och tillräckligt avskild för att katten ska känna sig trygg nog att vila där (10).

Förutom att anpassa utrustningen till de krav som kattens tillstånd ställer så bör man även anstränga sig för att få katten att känna sig så hemmastadd som möjligt. Detta kan till exempel innebära att man låter katten ha en filt från hemmet i buren samt att ägaren fyller i ett formulär om vad katten föredrar att äta, vilken typ av mat- och vattenskålar den är van vid och vilket slags kattsand den har i sin låda hemma (8) (18) (24).

De svårigheter som kan vara förknippade med att förmå den sjuka eller skadade katten att äta och dricka kommer att behandlas mer utförligt i senare avsnitt. Det är dock känt att mat- och vattenskålarnas material och utformning kan påverka kattens födo- och vätskeintag, varför det helt kort tas upp även här. Mat serveras med fördel på små tallrikar eller fat och vatten i grunda och vida skålar. Om kärlen som används har för höga kanter eller är alltför smala kommer morrhåren i kontakt med skålens insida varje gång katten äter och dricker, vilket leder till en obehaglig taktill upplevelse (8) (17). Det finns ett stort utbud av mat- och vattenskålar som skiftar i både storlek och utformning. De vanligaste materialen är porslin, plast, rostfritt stål och glas. Till skillnad från plast så avger porslin och glas varken smak eller lukt och ger inte heller upphov till de potentiellt skrämmande ljusreflektioner som kan skapas i skålar av rostfritt stål (8) (23).

För att den sjuka eller skadade katten ska få tillräckligt med vila och för att hålla dess stresspåslag på en så låg nivå som möjligt, är det viktigt att den har tillgång till en lämplig sovplats. I sin hemmiljö har katten ofta flera platser som den alternerar mellan då den vilar eller sover och generellt föredrar katter sovplatser som är varma, tysta och över golvnivå (4). I den främmande miljö som stationärvårdsavdelningens bur utgör kan det vara svårt för katten att känna sig trygg nog att vila, varför sovplatsen även bör ge katten en möjlighet att gömma sig. Iglooformade tygkojor är ofta uppskattade men de blir lätt smutsiga och kan missformas då de tvättas (8). Pappkartonger är ett bra alternativ då

tomma sådana uppstår som en följd av verksamheten på djursjukhuset och därför inte kräver några separata inköp. Om man skär en öppning i kartongen och vänder den upp och ned så skapar man både ett gömställe och en hylla. På så vis kan den lite blygare katten finna avskildhet medan den modigare får tillgång till en utkiksplats (8) (23). Hanteringen av en mycket rädd eller aggressiv patient kan underlättas om katten får tillgång till en bädd som har formen av en välisolerad tygpåse. Om katten uppskattar bäddens utformning och använder sig av den behöver man inte stressa katten genom att fånga in den då den ska tas ut ur buren utan kan istället lyfta ut påsen med katten i (18).

Mycket svaga katter och katter som nyligen varit sövda kan behöva en varmare sovplats än vad enbart filter kan erbjuda för att upprätthålla sin kroppstemperatur. Sådan värme tillförs med hjälp av till exempel värmedyner, vetekuddar eller varmvattenfyllda plastflaskor och undersökningshandskar. Både elektriska dynor och de som värms i mikro- vågsugn kan bli mycket varma och orsaka svåra brännskador om de kommer i direktkontakt med patienten (18). Många katter som placeras på sådana dynor söker sig, om de har möjlighet, bort från värmen varför det kan finnas anledning att tro att sådan utrustning helt enkelt blir för varm även om den isoleras med handdukar eller filter (25). Använder man sig istället av varmvattenfyllda flaskor eller handskar måste man vara noggrann med att byta ut vattnet ofta, eftersom det snarare kyler än värmer patienten då det svalnat (18).

Förutom dessa yttre värmekällor är det viktigt att se till att katten inte kyls ned inifrån av kalla infusionsvätskor. Detta förhindrar man genom att värma upp droppet till kroppstemperatur, till exempel genom att lägga droppåsen i ett varmvattenbad, innan man börjar administreringen. Under tiden som katten får infusionen bör man antingen använda droppvärmare eller leda aggregatslangen runt en värmekälla, så som en värmedyna (18).

Valet av kattlåda och material i den beror dels på vad katten är van vid hemifrån, dels på kattens tillstånd. En katt med öppna sår, dräneringsslangar eller kateter ska inte förses med finkorning eller dammig sand. Är man i behov av ett urinprov ska materialet i lådan vara icke-absorberande. Kattungar är nyfikna och kan försöka äta vissa sorters underlag. Man bör därför inte använda något svällande material, som till exempel papperspellets, till dem (10). Vad gäller utformningen av själva lådan så kan det vara bra att förse äldre eller rörelsehindrade katter med en modell med låga kanter. Vissa katter har svårt att utföra sina behov då de är stressade och vill helst ha en möjlighet att gömma sig då de besöker lådan. I sådana fall kan man använda en låda med tak, men dessa har ofta höga kanter och tar upp mycket plats. Ett alternativ kan vara att skära upp en öppning i en pappkartong och ställa den upp och ned över lådan, eller täcka den del av burdörren som vetter mot kattlådan med en handduk (18). Förutom valet av kattsand och typ av låda är det viktigt att rengöra lådan tillräckligt ofta. Många katter är mycket noggranna med sin, och omgivningens, hygien och använder inte lådan om den inte är helt ren (10).

De flesta katter föredrar att inta sin mat och sova en bit ifrån kattlådan. Stationärvårdsavdelningens burar, och då särskilt de som är avsedda för långtidspatienter, bör därför förses med någon typ av avdelare (8).

FÖREKOMMANDE PROBLEM OCH MÖJLIGA LÖSNINGAR

Den sjuka kattens beteende

Till skillnad från en del utpräglade flockdjur söker sjuka eller skadade katter inte kontakt med artfränder, utan föredrar att befinna sig i avskildhet på en plats där den känner sig trygg. Ett av de vanligaste tecknen på att en katt är utsatt för mental eller fysisk stress är att den drar sig undan och detta beteende följer med in på stationärvårdsavdelningen (4).

I sjukhusmiljön utgör katten något av en unik utmaning, då den är så starkt bunden till sitt eget revir att bara själva vistelsen i en främmande omgivning ger ett stort stresspåslag. För att kunna anpassa miljön kring, och hanteringen av, den enskilda katten måste man vara kapabel att urskilja vilka förändringar i kattens beteende som är en normal följd av sjukhusvistelsen och vilka som bör tas på större allvar (8). En patient som gömmer sig längst in i buren och med all önskvärd tydlighet visar att den inte vill bli hanterad reagerar på ett sätt som är helt normalt för den sjuka katten. Tyvärr kan detta beteende göra det svårt att utvärdera kattens tillstånd, då det kan dölja de små förändringar i till exempel ansiktsmimik, muskeltonus och piloerektion som ofta är de enda tecken en katt visar då den upplever smärta (8).

Exakt hur kattens beteende förändras av en sjukdom eller skada beror framförallt på vad för slags tillstånd djuret drabbats av, men det påverkas även av kattens personlighet – som i sin tur formats av till exempel arv, uppväxt och miljöpåverkan. De katter som har en dragning åt det rädda och skygga hållet drabbas lättare av ett ökat stresspåslag och de blir ofta mer och mer stressade ju längre ifrån hemmet de befinner sig (1). Vid en skada eller sjukdom är kroppens stresspåslag redan mycket högt. Med tanke på de negativa bieffekter detta kan få är det av största vikt att uppmärksamma de katter som visar ovanligt stor rädsla och skygghet så att hanteringen av, och miljön kring, dessa individer kan anpassas för att orsaka så lite extra stress som möjligt (1) (4).

Stress, rädsla och aggressivitet

Som beskrivits i tidigare avsnitt är de fysiska och mentala förändringar som sker i samband med stress – det så kallade stress-svaret – avgörande för ett djurs förmåga att hantera både interna och externa hot, men i förlängningen kan dessa mekanismer vara direkt skadliga (11).

Då en katt anländer till djurkliniken har den redan blivit utsatt för en rad stressande faktorer så som den skada eller sjukdom som är anledningen till veterinärbesöket, bilresan och den därtill hörande vistelsen i transportburen samt en rad för katten okända, och därmed skrämmande, ljud- syn- och doftintryck. I undersökningsrummet hanteras den sedan av främmande människor på ett sätt som kan upplevas som hotfullt (19). När katten skrivs in för vård har den ett mycket stort stresspåslag, som ofta förstärks ytterligare vid den första kontakten med miljön på stallavdelningen (23) (24) (25).

Stress kan bland annat resultera i ett förhöjt blodsocker, ökat blodtryck, takykardi, takypné, minskad aktivitet i mag- och tarmkanalen, anorexi och en omdistribution av immunförsvarets celler som ger en ökad mottaglighet för blodburna smittor (11) (19). Förutom att detta kan leda till en försämring av patientens tillstånd så utgör det också ett problem då provsvar ska analyseras, eftersom det är svårt att avgöra vilka eventuella avvikelser som beror på den aktuella sjukdomen eller skadan och vilka som uppstått som en följd av stress. På stationärvårdsavdelningen finns det ytterligare anledning att anpassa miljön och hanteringen på ett sådant sätt att katterna upplever så lite stress som möjligt. En orolig katt är mer benägen att bli aggressiv och hanteringen av en aggressiv katt är resurskrävande, då det tar mer tid i anspråk. Kanske krävs det då också medhjälpare vid moment som normalt kan utföras av en person. Man bör inte heller underskatta risken för fysiska skador och de allvarliga sårinfektioner som kan drabba den som blivit biten eller riven av en katt (11).

Att minska stresspåslaget och därmed risken för rädsla och aggressivitet ska vara ett uttalat mål vid all hantering av katten (19). I den kliniska miljön är det ibland oundvikligt att utsätta djuret för situationer som kan uppfattas som obehagliga. För att inte belasta patienten mer än nödvändigt är det viktigt att känna till vad i vår hantering av

katten som kan påverka förekomsten av stress. Så fort vi närmar oss en katt måste vi vara medvetna om att vårt kroppsspråk är av avgörande betydelse för hur djuret upplever situationen. Spända, snabba och yviga rörelser får katten att känna sig hotad medan avslappnade, försiktiga och små rörelser förmedlar ett lugn. Innan man lärt känna katten och lyckats övertyga den om att man har goda avsikter så bör direkt ögonkontakt undvikas. Fäst istället blicken längre bak på kattens kropp eller över dess huvud (8). Ett enkelt och inte alltför tidskrävande sätt att underlätta kommande undersökning och behandling är att först hantera katten på ett vänligt sätt – stryk med händerna över körtlarna i kattens ansikte och vid svansbasen så sker ett utbyte av doftämnen och en gemensam lukt skapas. Att tala till patienten med mild och tyst röst kan, liksom lugn bakgrundsmusik på låg volym, bidra till ytterligare avslappning (18). Motsatsen sker om katten utsätts för höga eller oväntade ljud och om vi använder oss av tydliga shhh-ljud då vi pratar med, eller i närheten av, katten. Detta läte liknar de fräsningar katter använder sig av för att hota varandra och kommer genast att öka djurets oro (19). Vid en undersökning eller behandling är det ofta nödvändigt att hålla patienten stilla. Att hantera en katt med fast och hård hand får sällan önskad effekt – katten ser inte människan som någon auktoritet och kommer därför inte att reagera med passiv underkastelse (4). I en sådan situation är det mer sannolikt att katten blir aggressiv och om den inte har någon möjlighet att fly är risken stor att den attackerar. De flesta katter håller sig förvånansvärt lugna och stilla så länge de upplever en viss rörelsefrihet och utsätts för så lite tvång som möjligt (2) (25). En undersökning eller behandling ska alltid inledas med de åtgärder som troligen åsamkar patienten minst obehag. Om katten blir upprörd bör man genast avbryta behandlingen och ge katten en chans att lugna ned sig (18). Ignoreras tecken på oro och tilltagande rädsla så kommer katten till slut att bli aggressiv och det tar då lång tid innan den åter går att hantera på ett, både för katten och personalen, acceptabelt sätt (25). Vid åtgärder som man misstänker kommer att uppröra djuret är det bra att täcka över dess huvud med en filt eller hand. Bekanta lukter har en lugnande inverkan och effekten blir därför bäst om katten haft filten i sin bur en tid innan undersökningen eller om det är en person som katten är bekant med, till exempel ägaren, som täcker dess ögon med sin hand (18) (25).

På stationärvårdsavdelningen är det inte bara vid undersökningar och behandlingar som kattens beteende och nivå av stress måste utvärderas och bemötas. Den största delen av tiden spenderar den inneliggande patienten i sin bur. För att undvika de negativa effekter som ett förhöjt och långvarigt stresspåslag har på djurets hälsa är det av största vikt att iakttä kattens reaktioner på stallmiljön och snabbt upptäcka tecken på en ökad oro eller rädsla. Katter kommunicerar på ett mycket subtilt sätt och de små förändringar i kroppsspråk och beteende som signalerar missnöje kan lätt förbises eller tolkas fel (18). En orolig katt sitter eller ligger ofta längst in i buren. Den gör sig så liten som möjligt genom att trycka sig mot marken med öronen bakåtstrukna och svansen tätt intill kroppen. Ögonen är uppspärade och pupillerna dilaterade (19). Katten är medveten om att den varken kan fly eller kontrollera situationen och detta skapar en oehörd stress (4). Det är av denna anledning som alla inneliggande katter bör förses med till exempel en pappkartong eller tygigloo. De upplever då att de har tillgång till en trygg och försvarbar plats vilket ger dem en möjlighet att slappna av (8). Oroliga och spända katter sover lite och dåligt vilket gör dem svaga och försämrar deras av skada eller sjukdom redan ansträngda hälsa (19).

Om en nervös katt utsätts för något som den uppfattar som ett direkt hot eskalerar oron till rädsla. Den utlösande faktorn kan till exempel vara ett högt ljud eller en hand som sträcks in i buren (11). Andningen blir snabb och ytlig och i extrema fall kan katten salivera, darra och förlora kontrollen över kroppsfunctioner som till exempel urinering. Vid stark rädsla är det vanligt att katten morrar, fräser och slår med svanstippen irriterat fram och tillbaka. I den trängda situation som den inneliggande patienten befinner sig i bör

dessa varningssignaler tas på största allvar. Katten har ingen möjlighet att fly och om hotet inte avlägsnas finns det en stor risk att den attackerar (11) (19). Vid möten med aggressiva katter är det viktigt att komma ihåg att katten är rädd, inte dominant (18). Det är med andra ord meningslöst att försöka tvinga katten till underkastelse. Kattens oro, och därmed aggression, dämpas först då situationen förändras på ett sätt som djuret upplever som positivt (4) (11).

Det är inte bara hanteringen av katten som kan öka eller dämpa stresspåslaget – miljön som katten befinner sig i är av mycket stor vikt. Kattens välutvecklade sinnen gör att den upplever omvärlden på ett annat sätt än människor. Många problem, och tänkbara lösningar, relaterade till kattens uppfattning av omgivningen har tagits upp i tidigare avsnitt. Det finns dock en mängd ytterligare detaljer som ofta förbises men inte desto mindre orsakar patienten stort obehag. Katter är känsliga för skarpt ljus, höga och plötsliga ljud samt starka lukter (18). Lampor vars ljusstyrka går att dämpa eller öka beroende på behov är med andra ord att föredra framför starka, blinkande lysrör. Personalen på kliniken bör inte bära skor som ger upphov till höga ljud, till exempel skor med träsula eller hög klack. Telefonerna på en djurklinik ringer ofta med en hög och distinkt signal för att tränga igenom det oljud som skapas av till exempel väntande patienter och surrande utrustning. I kattstallet kan man dock anta att ljudnivån för det mesta kommer att vara ytterst dämpad och det är på sin plats att anpassa stalltelefonens ringsignal efter detta. För att skona kattens luktsinne bör personalen undvika skarp parfym och eventuell användning av luftfräschare bör ske med återhållsamhet (18).

För att skapa en för katterna tilltalande atmosfär använder sig en del djursjukhus och –kliniker mer eller mindre frekvent av feromonprodukter (23) (25). Feromoner utsöndras naturligt från körtlar i kattens ansikte och är mycket viktiga i kommunikationen katter emellan. I det sekret som produceras av körtlarna har man lyckats identifiera ett antal funktionella beståndsdelar och två av dessa, F3 och F4, tillverkas numera på syntetisk väg och säljs som Feliway® respektive Felifriend® (11). Feliway® finns som spray samt i form av väggadapters som ansluts till vägguttag och håller mängden feromoner i luften på en jämn nivå. F3 är en feromon som katten förknippar med situationer och miljöer där den känner sig trygg. Feliway® gör katten avslappnad och mer självsäker och kan minska den stress och rädsla som normalt förknippas med miljöombyten (27). Felifriend® kan sprayas i undersökningsrum och på de personer som kommer att hantera katten. I många fall kan produkten minska kattens benägenhet att bli aggressiv och underlättar därmed undersökningar och behandlingar som annars kan innebära en skaderisk för både patienten och personalen (19) (25). I situationer då katten redan nått en sådan nivå av stress att den uttrycker aggression bör Felifriend® inte användas. Konflikten mellan den lugnande och vänliga signal som feromonerna utgör och det faktiska hot katten upplever kan i sådana fall istället öka kattens aggressionsnivå och försvåra framtida hantering (11).

Födo- och vätskeintag

Den inläggande patientens diet måste anpassas efter den sjukdom eller skada som katten drabbats av. Alla tillstånd som innebär en sjukdomsprocess, aktivitet i immunförsvaret eller vävnadsreparation ger ett ökat kaloribehov. Å andra sidan är sjuka katter ofta mindre aktiva – självvalt eller på grund av det begränsade utrymme de har till sitt förfogande på stationärvårdsavdelningen (8).

Den stora mängden möjliga sjukdomar och skador samt variationen i hur fysiskt inaktiv den drabbade katten eventuellt blir gör det svårt att ange några allmänna riktlinjer kring sjuka eller skadade katters energibehov. Som i så många andra fall är det övervakningen av hur det individuella djurets tillstånd utvecklas som avgör vilken mängd

och typ av mat som är lämplig (8) (10). Traumatiska skador som frakturer, sårskador och liknande utgör sällan något skäl att genomföra ett foderbyte. Vid sådana tillfällen måste man istället koncentrera sig på att upprätthålla kattens aptit så att den får i sig den mängd energi som behövs för de läkningsprocesser som pågår.

I den främmande miljö som stationärvårdsavdelningen utgör föredrar många katter att utfodras på det sätt de är vana vid hemifrån varför ägaren alltid bör ges tillfälle att skriva ned vilken mat katten äter hemma samt ur vilken sorts skål och vid vilka tidpunkter maten serveras (8) (18). Finns det anledning att misstänka att denna diet inte ger den skadade katten tillräckligt med näring så kan man komplettera det foder katten är van vid med ett energirikt konvalescensfoder med hög smaklighet.

Förutom kalorimängden påverkar även nivåerna av andra näringsämnen den sjuka eller skadade katten. Idag finns det ett stort urval av foder som är specialanpassade för att möta de särskilda behov som kan föreligga. Dessa foder syftar alla till att gynna kattens återhämtning och höja dess livskvalité – vissa anses kunna bota sjukdomar och minska risken för återfall medan andra snarare fördröjer sjukdomens utveckling (8). Eftersom många av de specialfoder som idag finns tillgängliga kräver ett fullständigt och livslångt foderbyte för en så god effekt som möjligt är det viktigt att presentera maten på ett sådant sätt att katten inte kan associera den med något negativt (1) (8). Av samma anledning måste djurets ägare informeras om vilken effekt fodret har på kattens hälsa, så att motivationen att fortsätta med dieten bibehålls och katten enbart ges tillgång till den rekommenderade fodersorten (19).

Då man planerar ett foderbyte är det viktigt att känna till hur katter normalt reagerar på ny föda, vad som vanligtvis faller dem i smaken och vad i deras beteende som kan orsaka problem (8). Mer eller mindre vilda katter som lever på det de lyckas fånga är öppna för nya byten och därmed smaker, eftersom tillgången till ett specifikt bytesdjur kan förändras. Om katten tvingas jaga och lyckas fånga något som tidigare inte ingått i dess diet måste de ändå äta för att kompensera den energi som jakten krävt och för att den inte vet hur lång tid det dröjer innan den eventuellt får tillgång till mer bekanta bytesdjur (1). Generellt smakar även våra domesticerade katter gärna en ny fodersort och man har sett att katter som erbjuds dels sådan mat som de serveras dagligen, dels sådan som de får tillgång till mer sällan föredrar den senare (12). Denna öppenhet inför nya smaker gynnar många gånger den enskilda katten och ökar dess förmåga att överleva. Det är också något som går att dra nytta av då man introducerar katten för en ny diet. Benägenheten att testa ny mat skulle kunna utgöra en hälsorisk om det inte vore för kattens goda förmåga att skapa både positiva och negativa associationer till en viss föda. Exempelvis kan en sjuk katt sätta sitt hälsotillstånd i samband med den mat den serveras under sjukdomstiden. En katt som mår illa och tvångsmatas lär sig att associera den aktuella maten med illamående och stress, varför den troligen inte kommer att äta samma foder frivilligt. Det är därför mycket viktigt att inte tvångsmata en katt som står på en diet som är särskilt anpassad till dess sjukdom, eftersom detta kan omöjliggöra framtida behandling med fodret (4). Av samma anledning bör man även undvika att tillreda mat i närheten av illamående katter (18). Är det möjligt så bör en sjuk katt erbjudas den mat den helst äter. Är dess tillstånd så kritiskt att den enbart kan ges tillgång till ett specialanpassat sjukdomsfoder är sondmatning ofta att föredra framför tvångsmatning (23). Vid ett foderbyte bör katten långsamt vänjas vid den nya lukten, smaken och konsistensen. Detta görs bäst genom att små mängder av den nya maten blandas med det foder katten är van vid. Andelen nytt foder ökas måltid för måltid men man bör inte servera den nya maten ensam förrän tidigast sju dagar efter att introduktionen påbörjades (8). Under denna tid måste katten övervakas noggrant, eftersom ett otillräckligt foderintag snabbt kan leda till ett försvagat immunförsvar samt en försämrad vävnadsreparation och försenad läkning (18).

Anorexia och inappetens är två beteckningar som båda används för att beskriva dysfagi. Inappetens kan dock vara ett selektivt tillstånd – katten vill inte äta ett visst foder – medan anorexi innebär en total avsaknad av aptit (15). Matvägran är ett av de vanligaste och allvarligaste problemen hos inneliggande katter (23) (24) (25). Förutom att det leder till ett försvagat immunförsvar, en försämrad återhämtning och en förändrad metabolism av läkemedel så kan svälten i sig leda till en rad allvarliga tillstånd så som näringsbrist och hepatisk lipidosis. I förlängningen ger undernäring en livshotande och multipel organsvikt (18). Generellt är överviktiga och stressade katter mer mottagliga för de negativa bieffekter en period av svält kan få, inte minst förändringar i immunförsvarets funktion och hepatisk lipidosis (1). Anorexi och inappetens är ofta svårhanterade problem eftersom de bakomliggande faktorerna kan vara flera och vitt skilda. Fodret kan ha en lukt, smak eller konsistens som gör det oaptitligt, katten kan ha drabbats av en skada eller sjukdom som gör den ovillig att äta och inte minst kan miljöfaktorer ge en stressframkallad inappetens (1) (4).

Om fodret har egenskaper som inte tilltalar katten kan man vidta en rad åtgärder för att förändra dessa. Många katter föredrar antingen torrfoder eller blötmat och man bör givetvis erbjuda mat med den konsistens och struktur som katten normalt tycker om (1). Man kan sedan förändra matens fysiska egenskaper ytterligare genom att till exempel tillsätta vatten eller dela torrfoder i mindre bitar. De flesta katter föredrar ljummen mat framför kall, då de som jägare äter sina byten medan de fortfarande är kroppstempererade och inte sparar mat till senare. Förutom detta så förstärker värme matens doft, vilket är en mycket viktig faktor då katten bestämmer sig för om ett visst foder kan anses smakligt eller inte (17). Just avsaknaden av doftstimuli är en av de vanligaste bakomliggande orsakerna då inappetens uppträder som en komplikation till exempelvis luftvägsinfektioner (1) (4). En katt vars luktsinne är nedsatt kan uppmuntras att äta om den erbjuds mat med stark doft. Står katten på en diet av torrfoder kan detta göras mer aptitligt om man tillsätter en liten mängd varm köttbuljong, vilket förändrar smak och temperatur men framförallt har en starkare lukt än fodret i sig (10).

Förutom nedsatt förmåga att uppfatta doft är smärta en vanlig orsak till felin inappetens. Katter visar, till skillnad från många hundar, sällan några tydliga tecken på att de har ont och många av de symptom som trots allt uppträder kan lätt förväxlas med det beteende som hospitaliserade katter på grund av osäkerhet och stress visar även då de är smärtfria. Det finns med andra ord anledning att utvärdera om effekten av den matvägrande kattens analgesi är tillräcklig (16) (18).

Om inga av de åtgärder man vidtar för att göra maten mer smaklig fungerar och kattens matvägran inte kan sättas i direkt relation till dess sjukdom eller skada måste man istället se vad i kattens omgivning som kan orsaka den obehag. Ibland kan det räcka med att byta till en vidare matskål med lägre kanter och i samma material som den katten äter ur hemma (8) (19). Andra patienter kan vägra att äta om matskålen står för nära kattlådan. Är ytan tillräcklig löses situationen enklast genom att – med hjälp av en skiljevägg och/eller genom att öka avståndet mellan maten och kattlådan – dela upp buren i en mat- och en toalettdel. Är buren för liten för sådana arrangemang kan det istället vara en god idé att lyfta ut kattlådan då patienten erbjuds mat (8).

Vissa katter svarar positivt på mänsklig kontakt och börjar äta om de får sällskap av någon som pratar lugnande med dem och stryker dem försiktigt över ryggen. Hos andra ger sådan behandling ett förstärkt stresspåslag och dessa patienter bör lämnas ifred så mycket som möjligt (19). Förutom att minimera hanteringen av dessa oroliga och mer osociala patienter finns det en rad åtgärder att vidta för att bryta inappetens och anorexi som orsakas av miljön på stationärvårdsavdelningen. Många av dessa rekommendationer gäller alla inneliggande katter men om man på grund av begränsade utrymmen och resurser

måste prioritera patienterna olika så är det extra viktigt att uppmärksamma, och anpassa sig och miljön efter, de som är mer lättstressade än andra. Oroliga katter hålls med fördel enskilt – aldrig mitt emot och helst inte heller vägg i vägg med någon annan patient (8). Om avdelningen inte är separat för katter placeras de givetvis så långt som möjligt från hundar. Katter känner sig säkrare om de befinner sig över golvnivå, så om det förekommer burar i flera våningar bör man undvika att placera lättstressade patienter i underburar (8) (18). Förutom andra patienter bör oroliga katter även besparas den stress som kan förekomma i anslutning till dörrar, diskhoar, telefoner och andra platser där ljud- och aktivitetsnivån är hög (18). För att ytterligare avskärma katten från sin omgivning kan man täcka burfronten med en filt eller handduk. Att placera matskålen i en upp och nedvänd pappkartong som är tillräckligt stor för katten att sitta i ger patienten en möjlighet att inta sina måltider på ett tryggare sätt (8) (18).

En del katter föredrar, även i sin hemmiljö, att äta under den mörka delen av dygnet. Har ägaren lämnat upplysningar som tyder på att så är fallet ska katten givetvis ha tillgång till mat nattetid (24). Det kan vara en god idé att låta matvägrande katter ha foder hos sig under natten även om de normalt äter på dagen, då aktivitetsnivån på stallavdelningen förhoppningsvis är lägre under den mörka delen av dygnet och detta kan ha en så lugnande inverkan på den stressade katten att den börjar äta (19). Har man uteslutit denna möjlighet ska man dock alltid ta bort oäten mat inom någon timme, eftersom katter generellt föredrar färsk föda och en inappetens kan förvärras om katten utsätts för doften av mat som den inte vill äta (8) (18).

Oavsett den bakomliggande orsaken till patientens matvägran ska man aldrig ta för givet att katten kommer att äta då den blir tillräckligt hungrig. Det är mer troligt att en katt svälter ihjäl än att den äter något den inte kan acceptera som föda. Man har sett katthonor som i sådana situationer ätit upp sina ungar hellre än den mat som funnits tillgänglig (4).

En matvägran som inte avhjälpas genom de olika förändringar av kattens mat och miljö som föreslås ovan måste åtgärdas, eftersom patientens tillstånd annars riskerar att snabbt försämrats. Vilken metod man väljer att använda beror på vad för sjukdom eller skada katten behandlas för. Tillståndet avgör patientens näringsbehov och med hjälp av aktuell diagnos och prognos kan man få en bild av hur lång tid katten förväntas vara inneliggande och därmed matvägrande (8). Ibland kan en så enkel åtgärd som handmatning vara framgångsrik – man erbjuder helt enkelt mat ur handen och många katter frestas av någon anledning av detta (8) (18). Räcker inte detta så stryker man en liten mängd blötfoder på djurets tassar och runt nosen. Den renliga katten kommer med största sannolikhet att slicka i sig fodret och detta kan väcka dess aptit och leda till fortsatt födointag (18). Är katten mycket svag eller helt ointresserad av mat måste man överväga att förse patienten med sond. Genom denna administreras katten sedan högkvalitativt foder anpassat för sondmatning (8) (23). Det förekommer att katter tvångsmatas med utspädd blötmat i spruta. Förutom att man med denna metod sannolikt inte får i katten tillräckligt med mat för att täcka dess dagsbehov av näring så kan tvångsmatning förvärra och förlänga kattens inappetens. Det föreligger även en risk för aspiration (18).

Den hospitaliserade kattens behov av vätska påverkas bland annat av den aktuella sjukdomen eller skadan – feber och kräkningar är exempel på tillstånd som ger ett ökat vätskebehov – samt vilken sorts mat den utfodras med (8) (19). Katter har en mycket god förmåga att spara vätska genom att koncentrera sin urin och de som utfodras med blötmat intar därför sällan några större mängder ren vätska (1). Många kattens huvudsakliga vätskekälla är alltså födan, vilket är viktigt att vara medveten om då man ställs inför en matvägrande patient som förutom näringsbrist även riskerar att drabbas av uttorkning (19).

För att uppmuntra den inneliggande katten att dricka är det viktigt att se till att den har ständig tillgång till rent vatten (1). Vissa katter blir mer benägna att dricka om vattnet

smaksätts med en liten mängd kattmjölk eller spad från konserverad tonfisk (8). Många katter föredrar att dricka vatten som är i rörelse, varför det kan vara en god idé att förse de inneliggande patienterna med vattenfontäner, vari vattnet hela tiden cirkulerar (8) (18). De rekommendationer som rör utformning och material av matskålar gäller även de kärl ur vilka vatten serveras (18).

Om en patient inte vill dricka och man av en eller annan anledning kan misstänka att vätskeintaget via födan är otillräckligt så inleds vätsketerapi. Det finns en rad olika sätt att administrera vätska och vilken metod som är lämpligast beror bland annat på patientens blodcirkulation och upptagningsförmågan i mag- och tarmkanalen. Hos den inneliggande katten sker tillförseln ofta via en venkateter (8).

Urinerings och defekation

Kattens höga krav på renlighet gör att den helst urinerar och defekerar inom ett begränsat område som inte ligger i direkt anslutning till de platser där katten äter, dricker eller sover.

Ett vanligt problem på stationärvårdsavdelningen är att katten undviker att använda lådan till det den är till för. Detta ses särskilt i burar där djuret inte har någon möjlighet att gömma sig och kattlådan är den enda plats som kan erbjuda åtminstone ett visst skydd. Katten kommer sedan att hålla sig in i det längsta, eftersom den inte vill förorena den enda plats i burens som kan utgöra en viss trygghet (23) (24) (25). På grund av det begränsade utrymmet hamnar kattlådan oundvikligen nära mat- och vattenskålar samt sovplatsen. Om det bäddmaterial som är tänkt att utgöra kattens sovplats är placerat på större avstånd från mat- och vattenskålarna än vad kattlådan är så är det troligt att katten urinerar och defekerar på filtarna istället för i lådan. Att förorena sin sovplats orsakar givetvis den renliga katten stort besvär och obehag (8).

Förutom placeringen av kattlådan kan också själva lådan eller materialet däri utgöra ett problem. Äldre och rörelsehindrade katter bör förses med lådor med låga kanter medan stressade katters toalettvanor kan underlättas om de får en låda med tak. Det finns ett stort urval av material som kan användas i lådorna, till exempel sand, plastkulor och olika sorters pellets. Det är en fördel om underlaget liknar det som katten är van vid hemifrån (18).

En katt som inte kan eller vill använda lådan blir obekvämt och får ett ökat stresspåslag vilket bland annat leder till större smärkänslighet (8).

Smärta

Till skillnad från till exempel hundar visar katter sällan några tydliga tecken på att de har ont, såvida smärtan inte är akut eller svår. Kattens smärtsymtom är ofta både subtila och diffusa och kan lätt förväxlas med det tillbakadragna beteende som får anses normalt på en stationärvårdsavdelning (8). Tecken på smärta kan vara inappetens, ihopkrupen kroppsställning, minskad aktivitetsnivå eller tvärtom rastlöshet, salivering, takypné eller en ovilja att använda kattlådan (18). För att kunna lägga upp en korrekt plan för smärtlindring måste man kunna tolka eventuella symtom på smärta på ett riktigt sätt och det är därför viktigt att lära känna den enskilda kattens personlighet och vara medveten om hur den normalt betar sig i sin hemmiljö. På så vis underlättas bedömningen av vilka signaler som kan vara orsakade av stress, vilka tecken som kan tyda på smärta och vilka som kanske ingår i kattens normala beteendepertoar (8). Felaktig eller otillräcklig smärtlindring orsakar inte bara patienten ett direkt obehag utan leder även till ett försvagat immunförsvar, förlängd återhämtningstid samt en försämrad funktion i en rad organsystem,

till exempel mag- och tarmkanalen (22). Patienter som varit sövda och som inte förses med tillräcklig analgesi under uppvakningsperioden drabbas ofta av oro, rädsla och inappetens. De får också en långsammare sårhäkning och löper en större risk att drabbas av sårinfektioner än djur som smärtlindras på ett adekvat sätt (16).

Förutom medicinsk behandling förebyggs och lindras smärta om katten hålls så fri från stress som möjligt. En otrygg miljö hindrar katten från att slappna av och höjer dess stresspåslag vilket kräver ökade doser analgetisk farmaka för att uppnå önskad effekt (4) (8).

Stereotypier och tvångsmässiga beteenden

Den vanligaste orsaken till beteendeförändringar hos katten är stress och frustration, som i sin tur kan bero på sjukdom, smärta, brist på stimulans eller förändringar i kattens miljö eller rutiner som djuret själv inte kan påverka (4). Om den höga stressnivån kvarstår och katten inte kan förändra situationen till det bättre så utvecklas stereotypa, tvångsmässiga eller så kallade alternativa beteenden (11). Gemensamt för dessa beteenden är att de ofta utgår från en normalt förekommande och för katten positiv aktivitet, så som födointag eller pälskötsel (1).

Det är vanligt att sjuka, skadade eller av annan anledning stressade katter slutar att äta men det förekommer även andra sorters störda beteenden kopplat till matintag. Efter en period av inappetens händer det att stressade katter börjar att hetsäta till den grad att de kräks. Problemet löses enklast genom att erbjuda katten små och många måltider istället för obegränsad tillgång till mat (4). Vissa katter börjar att slicka på, bita i och till och med äta saker som normalt inte ingår i dess diet, till exempel trä och ull. Beteendet kallas pica och ses framförallt hos katter som upplever en konflikt med sin närmiljö, exempelvis en begränsning av utrymmet eller förekomsten av en okänd katt (1).

Katter är mycket renliga djur och spenderar en stor del av sin vakna tid med att tvätta sig. Putsbeteendet har dock inte bara en hygienisk funktion utan verkar även lugnande. Det är vanligt att katter som blivit skrämda eller förvirrade flyr en liten bit bort för att sedan börja tvätta sig. Katter som befinner sig i en ny och därför otrygg miljö kan upphöra med sitt putsbeteende. Ofta börjar dessa katter att tvätta sig om de får tillgång till ett gömställe (4). Ibland utvecklas istället ett överdrivet putsbeteende. Detta sker ofta som ett resultat av långvarig stress, då katten använt putsandet för att lugna sig. Beteendet ökar sedan i frekvens tills det blir onormalt vanligt förekommande och det inte längre krävs något utlösande stimuli (1). Tvångsmässig putsning kan bland annat resultera i håravfall, sår och eksem. Om mängden hår katten får i sig är så stor att det inte kan passera ut med avföringen skapas hårbollar vilket ger upphov till kräkningar eller förstoppning (4).

Förutom sådana tvångsmässiga handlingar som kan sägas ha en naturlig och funktionell bakgrund förekommer även mer svårförklarliga och icke produktiva beteenden, som att katten vandrar fram och tillbaka eller i cirklar eller gungar huvudet från en sida till den andra (4).

På stationärvårdsavdelningen är kattens möjligheter att utföra naturliga beteenden starkt begränsad. Detta dels av praktiska skäl men också för att vissa beteenden, till exempel fysiskt krävande lek och jakt, kan förvärra den skadade eller sjuka kattens tillstånd. För att undvika att den hospitaliserade katten blir uttråkad, frustrerad och utvecklar oönskade beteenden måste man berika dess miljö på ett så givande sätt som möjligt. Många katter uppskattar att kunna iaktta aktiviteter och förändringar i sin omgivning från en upphöjd och skyddad plats, varför det är bra om stationärvårdsavdelningen är försedd med ett antal fönster som katterna kan se ut genom (1). Personalen måste ha tid att umgås med varje patient, då interaktion med människor

utgör en positiv mental stimulans för många katter. Umgänget kan vara olika intensivt – från lugnande prat med den nervösa individen till kel och pälsvård för de mer sociala. Att avsätta tid för yttre vård är extra viktigt om djuret av en eller annan anledning inte kan upprätthålla sin pälshygien själv (10). Om patientens tillstånd tillåter bör särskilt unga katter försees med leksaker. Att leka ger träning och sysselsättning och kan till viss del dämpa den stress katten upplever som en följd av hospitaliseringen (18).

DISKUSSION

Katten är, både som art och enskild individ, en fascinerande bekantskap. Under arbetet med denna rapport har jag gång efter annan tagit del av fakta som fått mig att förstå hur felaktigt vi ofta hanterar katten. Detta sker givetvis inte på grund av illvilja utan för att människan som art är så olik katten att vi, de gånger vi överhuvudtaget lyckas uppfatta att de kommunicerar med oss, ofta missförstår vad det är de säger. Den mest uppenbara skillnaden är kanske att vi människor är utpräglade flockdjur medan katter snarare accepterar andra individer än aktivt söker deras sällskap och klarar sig lika bra ensamma. Man får förstå att vi, i kattens ögon, framstår som både översociala, högljudda och påträngande. Å andra sidan anser många människor att katten är osocial, falsk och överdrivet misstänksam. Kanske är det just artskillnaden som bäddar för de flesta missförstånd mellan oss och katterna medan kommunikationen mellan människor och hundar underlättas av att vi har vårt sociala beroende och flockbeteende gemensamt.

På djursjukhus och –kliniker var katten tidigare en ovanlig patient som, när den förekom, i mångt och mycket sågs som en liten hund. Detta beror troligen på den låga status som katten som sällskapsdjur har haft och i vissa avseenden fortfarande har. Många

kattägare valde helt enkelt att bortse från djurets behov av vård och då de kom till veterinären var det ofta inte aktuellt med några kostsamma eller på andra sätt krävande behandlingar. Idag försäkras många katter och de flesta kattägare ser det som sin plikt att se till att den sjuka eller skadade katten får vård. Katterna är numera bland de vanligaste patienterna på smådjurskliniker runt om i Sverige. Förutom profylaktiska besök, rutiningrepp och mindre behandlingar utförs även fler omfattande ingrepp och utredningar, vilket gör katten till en allt mer förekommande patient på stationärvårdsavdelningen. Detta ställer ökade krav på både veterinärer och djursjukvårdare som vill leva upp till de höga förväntningar många kattägare har då de överlämnar sitt djur i sjukhusets eller klinikens vård.

Omvårdnaden av patienterna på stationärvårdsavdelningen utgör en stor del av arbetsdagen för många djursjukvårdare. Merparten av de åtgärder som utförs sker efter ordination av veterinär, men för att den medicinska behandlingen av djuret ska bli så framgångsrik som möjligt måste även andra aspekter som påverkar djuret uppmärksammas. Djursjukvårdare som har den kunskap och det intresse som krävs kan både underlätta för djuret under dess vistelse på stationärvårdsavdelningen och förstärka veterinärens arbete. Att hålla patienten så fri från stress som möjligt främjar immunförsvaret, pågående vävnadsreparation och djurets psykiska tillstånd. Det minskar också risken för de tillstånd som kan ses som biverkningar till hospitaliseringen – till exempel inappetens, aggression och problem med urinering och defekation – och som alla försvårar och fördröjer patientens återhämtning. För att göra stationärvårdsvistelsen så givande som möjligt för patienten krävs det alltså inte bara att den medicinska vården håller en hög kvalitet – för att djuret ska kunna dra så stor nytta som möjligt av den delen av behandlingen måste omständigheterna runt omkring vara de rätta.

Det finns en rad områden som skulle behöva en översyn för att optimera vården av den ineliggande katten. För att kunna utföra ett så bra arbete som möjligt måste personalen först och främst ha kunskap, utifrån vilken de kan utgå då de resonerar kring olika katters tillstånd och behov. Genom att höja omvårdnadsarbetets status skulle det förhoppningsvis växa fram en ökad förståelse för behovet av att sätta av tid för planering, genomförande och utvärdering av detta arbete. En högkompetent vårdpersonal utan tid att utnyttja sina färdigheter upplever givetvis bara frustration och förbättrar inte vården för någon patient. Med tillgång till kunskap och tid kan sedan arbetet med den fysiska utformningen av avdelningen och dess utrustning påbörjas. Jag är övertygad om att det skulle avsättas mer resurser i form av både tid och pengar om det fanns en större förståelse för hur stor inverkan djurets upplevelse av vistelsen på vårdavdelningen faktiskt har på dess fysiska tillstånd.

Som komplement till vårdpersonalens individuella kunskap, avsatt tid, användarvänlig utrustning och en ändamålsenligt utformad avdelning vore det önskvärt med en mer utbredd och noggrann dokumentation av det arbete som utförs på stationärvårdsavdelningen. Detta skulle synliggöra omvårdnadsarbetet och djursjukvårdarens roll på ett sätt som förhoppningsvis kunde medverka till att höja yrkets status. Framförallt skulle det dock utgöra en mycket viktig kunskapskälla. Idag styrs omvårdnadsarbetet inte bara av vetenskap och beprövad erfarenhet – eftersom det råder en brist på forskning och dokumenterat effektiva arbetsmetoder. Det finns ett stort utbud av böcker och studier som avhandlar kattens sinnen och beteende ur ett etologiskt perspektiv. Att försöka applicera dessa skrifter på den kliniska miljön är tidskrävande och kan resultera i skiftande slutsatser, då tolkningen av texten och hur dess innehåll skulle kunna överföras till stationärvårdsavdelningen beror på läsarens erfarenheter och åsikter. Det ultimata vore ett dokument med erfarna djursjukvårdares samlade kunskap, som kontinuerligt uppdaterades i takt med nya upptäckter och införandet av ny utrustning. För att nya upptäckter ska få

något genomslag och kännas säkra att använda sig av i vården så vore det önskvärt om omvårdnads-forskningen på djursidan utökades på samma sätt som skett inom humanvården det senaste decenniet. Detta skulle inte bara underlätta och förbättra djursjukvårdarens stationärvårds-arbete utan även fungera som en kvalitetssäkring då det skulle ge omvårdnadsarbetet en både vetenskaplig och praktiskt beprövad grund att stå på.

Slutsatsen jag drar efter arbetet med denna rapport är att det finns utrymme för förbättringar då det gäller vården av den ineliggande katten. För att detta ska bli verklighet krävs praktiskt tillämpbar och lättillgänglig information samt tid och pengar. Gjordes dessa resurser tillgängliga så tror jag att det snart skulle stå klart vilken betydelse stationärvården kan ha för den skadade eller sjuka katten.

”Understand that most cats are pessimists – they assume the worst will happen.

Try not to confirm it for them.”

Kim Kendall

SAMMANFATTNING

Denna rapport syftar till att belysa på vilka sätt vistelsen på stationärvårdsavdelningen kan påverka katten. Den berör på vilka sätt hanteringen av och miljön kring den hospitaliserade katten kan främja eller ha en negativ inverkan på patienten. En katt som drabbas av stark stress och vantrivsel får inte bara ett försämrat fysiskt tillfrisknande från den åkomma som är orsaken till dess vistelse på stallavdelningen utan belastas även mentalt. Detta kan ge upphov till en rad komplikationer och beteendestörningar. Det är också enklare och säkrare för personalen på stallavdelningen att hantera en katt som känner sig trygg än en som på grund av stress befinner sig i ett slags beredskapstillstånd.

För att underlätta förståelsen för katten som djur och patient inleds rapporten med en översiktlig genomgång av kattens sinnen och dess naturliga beteende. Med detta som utgångspunkt går sedan stationärvårdsavdelningens utformning, utrustning samt förekommande problem och tänkbara lösningar igenom. Naturligt beteende är dock ett så stort område att det i denna rapport bara presenteras en summarisk genomgång av några av de beteenden som har betydelse för kattens vistelse på stationärvårdsavdelningen.

SUMMARY

The purpose of this report is to highlight and emphasize in which way the hospitalization can effect the cat and how the handling of and the environment around the animal can either improve or worsen the state of the patient. A cat under considerable stress and discomfort will not only suffer a poorer physical recovery from the reason behind its hospitalization, but also experience a negative impact on its mental health. This can lead to a range of complications and behavioural disorders. A calm and mentally satisfied cat is less likely to suffer from for example anorectic behaviour. The secure cat has a greater chance to recover from sickness and injury, since its body is not exposed to all the negative activity connected to high and prolonged stress. It is also easier and safer for the staff to handle a calm cat than a stressed cat in a defensive mood.

To facilitate the understanding of the cat as an animal and a patient this report starts with an overview of the cat's senses and natural behaviour. With this being the foundation, the cat ward is being studied in terms of design, equipment and existing problems with possible solutions. Knowledge of the nature of the cat and how it perceives its surrounding is of great importance when trying to create a cat friendly practice. Although, the field of natural behaviour is of such an extent that it would have been impossible to present a high quality study of all the aspects in this report. The behaviours briefly reviewed is the ones that is most likely to have an impact on the hospitalized cat. The focus is rather being put on the design of and equipment at the catward in addition to which problems are likely to occur and how those can be solved.

REFERENSER

Böcker:

- (1) Ackerman, L. (1996) *Cat behaviour and training – veterinary advice for owners*. Waterlooville, TFH Publications Inc. ISBN 0-7938-0634-8
- (2) Aspinall, V. (2006) *The Complete Textbook of Veterinary Nursing*. London, Butterworth Heinemann Elsevier limited. ISBN 978-0-7506-8847-5
- (3) Beadle, M. (1977) *Katten: Historia – beteende – psykologi*. Stockholm, Trevi. ISBN 91-7160-457-X
- (4) Beaver, B.V. (1992) *Feline behaviour: A guide for veterinarians*. Philadelphia, W.B. Saunders Company. ISBN 0-7216-3992-5
- (5) Beaver, B.V. (1980) *Veterinary aspects of feline behavior*. St Louis, The C.V. Mosby Company. ISBN 0-8016-0542-3

- (6) Bradshaw, J.W.S. (2000) *The behaviour of the domestic cat*. Oxfordshire, CAB International Publishing. ISBN 0-8519-8715-X
- (7) Broom, D.M. och Fraser, A.F. (2007) *Domestic animal behaviour and welfare*, 4th edition. Oxfordshire, CAB International Publishing. ISBN 978-1-84593-287-9
- (8) Cannon, M. och Forster – van Hijfte, M. (2006) *Feline medicine, a practical guide for veterinary nurses and technicians*. Philadelphia, Butterworth Heinemann Elsevier. ISBN 0-7506-8827-0
- (9) Case, L.P. (2003) *The Cat – Its behaviour, nutrition and health*. Iowa, Iowa State Press. ISBN 0-8138-0331-4
- (10) Cooper, L.B. (1994) *Veterinary Nursing*, 5th edition. Oxford, Butterworth Heinemann. ISBN 0-08-0422896
- (11) Horwitz, D., Mills, D. och Heath, S. (2002) *Manual of Canine and Feline Behavioural Medicine*. Gloucester, British Small Animal Veterinary Association. ISBN 0-905-214-59-5
- (12) Houpt, K.A. (1998) *Domestic animal behaviour for veterinarians and animal scientists*, 3rd edition. Iowa, Iowa State Press. ISBN 187-454-5960
- (13) Jensen, P. (2002) *The Ethology of Domestic Animals – an Introductory text*. Oxfordshire, CAB International Publishing. ISBN 10-0-85199-6027
- (14) Joshua, J.O. (1977) *Cat owner's encyclopedia of veterinary medicine*. Surrey, T.F.H Publications Inc. ISBN 0-87666-856-2
- (15) Kelly, N.C. och Wills, J.M. (1996) *Manual of Companion Animal Nutrition and Feeding*. Gloucester, British Small Animal Veterinary Association. ISBN 0-905-214-34-X
- (16) McKelvey, D. och Hollingshead, K.W. (2000) *Small animal anesthesia and analgesia*. Missouri, Mosby Inc. ISBN 0-323-00273-0
- (17) Norsworthy, G.D., Crystal, M.A., Tilley, L.P. och Grace, S.F. (2003) *The Feline Patient – Essentials of diagnosis and treatment*, 2nd edition. Baltimore, Lippincott Williams and Wilkins. ISBN 0-7817-3510-69

Elektroniska källor:

- (18) Feline Advisory Bureau (2006). Creating a cat friendly practice [online]. Tillgänglig: <http://www.fabcats.org/catfriendlypractice/catfriendly44pp.pdf> [2008-11-06]
- (19) Feline Advisory Bureau (2007). Cat friendly practice 2 [online]. Tillgänglig: <http://www.fabcats.org/catfriendlypractice/cat%20friendly%2032pp.pdf> [2008-11-06]
- (20) SVERAK – Sveriges Kattklubbars Riksförbund. Om katt [online]. Tillgänglig: http://www.sverak.se/SVERAK/Om_katt/index_om_katt.htm [2009-01-19]

(21) Wallin – Håkansson, B. (2002) Katten ser bäst om natten, *Doggy Rapport* [online], nr 1/02. Tillgänglig:

<http://www.emagin.se/v5/viewer/files/viewer.aspx?gIssue=1&gTitle=Doggy%20Rapport&gYear=2002&gUserID=0&gPaperID=2932&gAvailWidth=&gAvailHeight=&gInitPage=1&gHotspot=0>

(22) Ängeby, E. (2002) Smärta hos djur, *Doggy Rapport* [online], nr 4/02.

Tillgänglig:

<http://www.emagin.se/v5/viewer/files/viewer.aspx?gIssue=4&gTitle=Doggy%20Rapport&gYear=2002&gUserID=0&gPaperID=2935&gAvailWidth=&gAvailHeight=&gInitPage=1&gHotspot=0>

Otryckt material:

(23) Andersson, E. Leg. veterinär. Blå Stjärnans Djursjukhus, Skara. Intervju 2009-01-18.

(24) Björklund, M. Djursjukvårdare. Kalmar Djursjukhus, Kalmar. Intervju 2009-01-16.

(25) Lööf, T. Djursjukvårdare. Blå Stjärnans Djursjukhus, Göteborg. Intervju 2009-01-14.

Personligt meddelande:

(26) Jones – Fur, C. (cheryl.jones-fur@sjv.se), 2009-01-23. SV: Bestämmelser om förvaring av djur på djursjukhus och –kliniker. E-post till M Mellblom Larsson.

(mariamellblom@hotmail.com)

Övrigt:

(27) Heath, S. *The role of medication in feline behaviour practice*. Kompendium från föreläsning.

BILAGA 1

Intervjufrågor

Hur är er stationärvårdsavdelning uppbyggd?

Vad har ni för inskrivningsrutiner?

Hur reagerar katterna på stationärvårdsmiljön?

Vad har ni för utrustning i burarna?

Hur reagerar katterna på burinredningen?

Vad har ni för behandlingsrutiner för katterna på stallavdelningen?

Vad är de största problemen med stationärvård på katt?

Finns det något i er stallmiljö som skulle kunna förändras för att bli mer kattvänligt?

Vilka förutsättningar är nödvändiga för att förbättra vården av katter på stallavdelningen?